

A település bemutatása

Földrajzi kontextus

Sáromberke (románul Dumbrăvioara) a Maros középső szakaszának dombok által övezett széles völgyében, a Maros bal partján, az egykori Torda vármegye és Marosszék határában terül el, Marosvásárhelytől 14, Szászrégentől pedig 18 kilométer távolságra. Keleten Erdőszengyel, délen Nagyernye, nyugaton Marossárpatak, és északon Gernyeszeg települések határolják, melyek – Erdőszengyelt kivéve – mind községközpontok, népesség és terület szempontjából egyaránt nagyobb és gazdagabb települések.

Határának felszíne keletről nyugat felé haladva fokozatosan lejt, hármas teraszt képezve. A település a három terasz közül a másodikon épült ki, míg a hozzá tartozó határ jobbára a tőle keletre, illetve nyugatra eső teraszokon található. A keleti terasz a településtől mintegy másfél km-re, a *Capul Dealului*¹⁸ nevű domb lábánál kezdődik és közvetlenül a település felett ér véget, a nyugati terasz a település keleti oldalán fekvő telkek kerthelyiségeitől egészen a Marosig nyúlik. Ennek megfelelően a mezőgazdasági szempontból kedvezőbb földterületek a település nyugati oldalán találhatóak, míg a keleti részen lévők gyengébb minőséggel rendelkeznek. Erdeje kevés, és az is jobbára a falu határán kívül eső dombokon található.

A településtől másfél km-re, a nyugati határán található Maros mellett a falu északi határához közel csordogál a *Szengyeli patak*, mely kis vízhozama ellenére az esős évszakokban keskeny medre miatt gyakran keserítette és keseríti meg a *felszegei* lakók életét. Ez a patak a lokális emlékezet szerint valamikor a településen haladt keresztül, de a Telekiek idején, a kastélykert kialakításakor vizét elvezették, ezzel magyarázhatóak a folyásirányában látható éles törésvonalak. Emellett említést érdemel a Marosból mesterségesen leválasztott, mintegy 2 km hosszúságú mellékág, a *Malomárok* is, mely a 20. század '40-es éveiiig malmot és fűrésztelepet működtetett, de halászatra is alkalmas hely volt. Mára azonban medrét a legtöbb helyen feltöltötték és felszántották.

A település műúton és vasúton egyaránt jól megközelíthető, sok szempontból közlekedési csomópontnak tekinthető. A Marosvásárhelyt Szászrégennek összekötő, Észak–Dél irányban haladó 15-ös országút két kilométer hosszúságban szeli át. Ebből a falu északi felében, a Felszeg elején nyugati irányba ágazik le a 153B megyei út, mely az előbbi a Mezőséget átszelő Szászrégent Kolozsvárral összekötő 16-os országúttal kapcsolja össze, a Teleki-kastélyt elhagyva pedig jobbra az Erdőszengyel felé vezető 18-as községi út tér le. Az 1886-ban megépült, Dédát Székelykosárral összekötő 405-ös vasútvonal szintén érinti a települést, és ez a közelben

¹⁸ magyarul Dombtető, vagy 'a domb feje.'

lévő városokkal és a külvilággal történő kapcsolattartást lényegesen megkönnyíti, a kapcsolat(ok) minőségét befolyásolja.

Státusát tekintve a település a romániai településrendszeren belül a legalsó szinten található falvak sorába tartozik, melyek nem rendelkeznek önálló jogi személyiséggel. Területi-adminisztratív szempontból – további hat településsel együtt – Nagyernye községhez tartozik. Népeség szempontjából a közepes méretű falvak közé sorolható, fizionómiai szempontból (forma, a belterület szerkezete, textúra) pedig elágazó, alaprajzát tekintve lineáris, utcára szervezett, szalagtelkes településnek mondható: a gazdaságok szorosan egymás mellett sorakoznak a települést észak–dél irányban átszelő országút két oldalán.

A lakosság foglalkozási szerkezetét alapul vevő funkcionális osztályozás¹⁹ alapján vegyes (vagy komplex) funkciójú településnek nevezhető: az 1960-as évektől az ingázó szakmunkások, valamint a szolgáltatóiparban dolgozók száma fokozatosan emelkedett az agrárszektorban dolgozókéval szemben. Nemzetiségi összetételét tekintve a települést magyarok lakták, és ezt a hangsúlyosan magyar jellegét mind a mai napig megőrizte.

Közigazgatási és táji hovatartozás. Kulturális kontextus

A település a Maros völgyében, Torda vármegye és Marosszék határában épült ki. A település a 19. század második feléig Torda megye részét képezte. Az 1876-os megyerendezés során az egykori Torda megyét két részre osztották, északkeleti része Marosszékkel egyesülve a Maros-Torda nevet kapta. Ez az adminisztratív szerkezet őrződött meg 1918-ig. A megye adminisztratív szempontból öt járásra oszlott: 1. Marosi alsó járás, 2. Marosi felső járás, 3. Nyárádszeredai járás, 4. Régeni alsó járás és 5. Régeni felső járás. Sáromberke a Marosi felső járás részét képezte.

A második világháború után, az egymást sűrűn váltogató különböző területi-adminisztratív felosztások következtében előbb a Maros Régió (1950–1952), aztán a Magyar Autonóm Tartomány (1952–1960), majd az újabb adminisztratív átszervezést követően a Maros Magyar Autonóm Tartomány (1960–1968), az 1968-ban végrehajtott megyésítés óta pedig az akkor létrehozott Maros megyéhez tartozik.

A település a 18. század végéig egy nagyobb birtok részét képezte, s csak utolsó urai, a Telekiek szaporodásával vált a 18. században (1759) önálló birtokközponttá (Szabó 1994: 7). A községek rendezéséről szóló 1871. évi XVIII. törvénycikk hatályba lépésétől kezdve egészen 1968-ig községközpont volt, ekkor azonban a hozzá tartozó Erdőszengyellel együtt a szomszédos Nagyernye községbe olvasztották.

Kulturális (néprajzi) sajátosságait tekintve a Mezőség és a Székelyföld közötti határzónában, kontaktzónában található, kulturális szempontból a kettő közötti átmenetet képezi, s talán ez az oka annak, hogy nem rendelkezik olyan szembe-

¹⁹ A funkcionális osztályozás szerint a településen domináns gazdasági tevékenység (azaz a foglalkoztatottak több mint fele) határozza meg a funkciót (lásd Berekméri M. 2006: 59).

ötölő etnokulturális sajátosságokkal, mely a kutatók figyelmét felkeltette volna. Éppen ezért néprajzi felfedezésére és leírására könnyű megközelíthetősége ellenére sem került sor.

Enyhén a-zó nyelvjárása alapján a mezőszégi nyelvjárási régióhoz sorolható, földrajzi szempontból azonban a Mezőség határán kívül esik. Egy 1941-ben a vizsacsatolt területekről készült monografikus munka Maros-Torda vármegyét is a Székelyföld részeként írja le, s mint ilyen Sáromberke lakóit székelyekként emlegeti. A Székelyföld tájait bemutató részben pedig a települést a *Felső-Maros menté*hez sorolja.²⁰ Ehhez hasonlóan az 1940-ben bevonuló magyar csapatokat kísérő hivatalos fényképész fényképeinek leírásai is a *székely* etnonimet használják.²¹ Bíró Dónát egyik nemrég készült tanulmányában a Torda vármegye Marosszékkal egyesített településeit a *Szászrégén és vidéke* néven vette számba (Bíró 2007), Barabás László szokásmonográfiájának bevezető fejezetében pedig a *Maros mente*, ezen belül a tulajdonképpeni, azaz *Lapos Maros mente* kistrégióhoz sorolja Sáromberkét (Barabás 2009: 72–73, ill. 673). Ez a névhasználat azért is indokolt, mert a település lakóira marosszéki közvetlen szomszédjaik (pl. Székelykál, Ikland, Nagyernye), és ők maguk is egyaránt ezt a tájmegjelölést használták.²² A település kéziratban maradt monográfiájának írója, Mózes András teológiai tanár a néphagyományoknak szentelt fejezetben a helyi viseletet szintén Maros mentiként írja le (Mózes é. n. II.: 34).²³

20 Szó szerint a „*Maros mentén felfele*” körülírás szerepel (Bányai 1941: 150).

21 Történeti szempontból ez azzal magyarázható, hogy az 1877 előtti területi adminisztratív felosztás emlékei a 20. század közepére elmosódtak, s a kutatók hajlamosak voltak Maros-Torda vármegyét az egykori Marosszékkal azonosítani.

22 Barabás ugyanakkor arra is rámutat, hogy a térben távolabb eső Sóvidék vagy Felső-Nyárád mente ezeknek a falvaknak a lakóit szintén székelynek (marosszékieknek) tartotta (Barabás 2009: 54–55).

23 Némileg ide tartozó az 1848-ban a Székely Nemzetgyűléshez írt levél is, melyben a falu előljárói a következőket kérik:

„Nagy méltóságú Elnök Úr!

Tisztelt Székely nemzeti gyűlés!

Midőn a körülöttünk lévő helységek sorra Naszódra mennek pártfogóért, mi, sáromberki polgárok oda semmi parancsolatunk nem lévén helyt maradtunk, de minthogy az egész ország vagy erre, vagy arra gyűlésezik, kívánunk inkább a nemes székely nemzet pártolásához folyamodni, és gyűlésébe követeket küldeni.

Kérjük azért alázatosan a nagy méltóságú Elnök Urat és a tisztelt gyűlést, méltóztassanak követünket elfogadni s minket pártolásukba venni. Mély tisztelettel vagyunk

A Nagyméltóságú Elnök Úrnak és a Tisztelt nemzeti Gyűlésnek alázatos szolgálói,

Iffabb Garda Márton, falu jegyzője

Vajda György falubíró

az egész falu nevében és képében.”